

Originalni rad

Znanje i stavovi učenika osnovne i srednje škole o upotrebi droga

Srđan Kravić¹, Maja Račić², Srebrenka Kusmuk², Milan Gajić³,
Bojan N. Joksimović², Ivan Živković²

¹Dom zdravlja „Prof.dr Savo Bumbić“, Gacko, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina

²Medicinski fakultet Foča, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Foča, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina

³Medicinski fakultet, Univerzitet u Beogradu, Beograd, Srbija

Kratak sadržaj

Uvod. Zloupotreba psihoaktivnih supstanci u populaciji adolescenata predstavlja jedan od najvećih psihosocijalnih problema savremenog društva. Cilj ovog istraživanja je utvrđivanje nivoa znanja i stavova učenika osnovne i srednje škole, uzrasta od 11 do 18 godina, o načinima dobijanja droga, štetnim efektima na ljudsko zdravlje, kao i posljedicama koje se mogu javiti usljed upotrebe droga.

Metode. Anterospektivna deskriptivna studija je sprovedena u Osnovnoj školi i Srednjoškolskom centru u Gacku, u periodu septembar-oktobar 2011. godine. U istraživanju je korišten upitnik od 15 pitanja. Anketirani su učenici viših razreda osnovne škole (VI-IX razreda) i učenici I-IV razreda srednje škole. Anketiranje je bilo anonimno.

Rezultati. U studiji je učestvovalo 367 učenika (80% od ukupnog broja učenika osnovne škole i 370 učenika (85% od ukupnog broja učenika) srednje škole. Učenici srednje škole su imali više tačnih odgovora (3281) od učenika osnovne škole (3241). Učenici osnovne škole dali su najviše tačnih odgovora na pitanje broj 3 (76,69%), a najmanje na 10. pitanje (38,75%). Učenici srednjih škola dali su najviše tačnih odgovora na 3. pitanje (72,47%), a najmanje na 8. pitanje (45,23). Učenici srednje škole su imali više tačnih odgovora od učenika osnovne škole na 13. pitanje ($p < 0,0001$).

Zaključak. Trideset do pedeset procenata adolescenata nije upoznato sa pojmom i vrstama zavisnosti i opasnostima koje narkomanija donosi, što ukazuje na značaj kontinuirane edukacije mladih o štetnostima upotrebe droge i drugih supstanci. Škole pružaju adekvatno okruženje za implementaciju preventivnih programa, čiji bi cilj bio smanjenje faktora rizika i povećanje protektivnih faktora protiv upotrebe psihoaktivnih supstanci.

Ključne riječi: zloupotreba supstanci, adolescencija, prevencija

*Adresa autora:
Dr Srđan Kravić
Dom zdravlja „Prof.dr Savo Bumbić“
Ul. Solunskih dobrovoljaca 45,
89240 Gacko,
srđjankravic@yahoo.com*

Uvod

Istraživanja pokazuju da su ključni periodi rizika za zloupotrebu droga vezani za velike promjene u životu djeteta. Ovakvi prelazi uključuju značajne promjene fizičkog razvoja (pubertet) i socijalne situacije (preseljavanje ili razvod roditelja) kada djeca prolaze kroz period povećane ranjivosti ka problemima ponašanja.

Naučnici su predložili nekoliko hipoteza na temu zašto pojedinci počinju sa uzimanjem droge, koje kasnije preraste u zavisnost, odnosno zloupotrebu droge. Jedno objašnjenje se zasniva na biološkim efektima, odnosi se na postojanje zloupotrebe droge i/ili alkohola u porodici, što može značiti da osoba ima genetski potencijal da postane zavisnik. Drugo objašnjenje pretpostavlja da, kada osoba počne da koristi drogu, udružuje se sa vršnjacima koji takođe koriste drogu, što, zauzvrat, izlaže osobu još većem broju vrsta i količini droge [1]. Dok većina omladine ne ide dalje od inicijalnog korištenja droge, mali procenat rapidno uvećava njeno korišćenje. Ustanovljeno je da su ovi pojedinci bili najvjerovatnije izloženi kombinaciji velike doze faktora rizika i niskim nivoom protektivnih faktora. Ovi pojedinci su imali visok nivo stresa, nedovoljnu roditeljsku podršku i loše akademske vještine. [2,3]

Adolescencija je razdoblje u kom se mnoge promjene u životu mladih i inače odvijaju izuzetno dinamično i intenzivno. To je takođe razdoblje u kom su mnogi mladi izloženi brojnim rizičnim faktorima i koje, usljed svoje turbulentnosti, nosi potencijal za razvoj mnogih psiholoških problema i poremećaja (na primjer zloupotreba sredstava zavisnosti, poremećaji ishrane, depresija, suicid, delikventna i antisocijalna ponašanja i sl.). Zloupotreba supstanci u populaciji adolescenata predstavlja jedan od najvećih psihosocijalnih problema savremenog društva [3,4]. Sve je mlađi uzrast u kom djeca počinju konzumirati različita sredstva zavisnosti i sve je veći broj mladih ljudi koji se sa svojim problemima, realnim, ili pak onima koje samo oni tako doživljavaju, pokušavaju nositi posežući za psihoaktivnim supstancama. Prepoznavanje rizika u doba adolescencije je vrlo slabo, adolescenti smatraju da se njima ne

može i neće ništa dogoditi i da mogu upravljati svim situacijama. Oni su upravo zbog tih karakteristika vrlo zanimljivi prodavcima psihoaktivnih supstanci. "Sofisticiranim" metodama dileri nastoje da kod mladih stvore utisak da je uzimanje droga bezopasno i da "svi to rade". Pozitivna očekivanja od uzimanja droga, u kombinaciji sa nepriznavanjem rizika, stvaraju pogodnu situaciju za eksperimentisanje. Međutim, ako se to ne prepozna i ne zaustavi, eksperimentisanje može prerasti u učestalije uzimanje i u zavisnost [3,4,5].

Značaj ovog istraživanja je da ukažemo na stavove i znanja učenika osnovne i srednje škole o upotrebi droga što može biti polazna osnova za razvoj aktivnosti usmjerenih ka prevencije ove pojave, a koju treba kontinuirano sprovoditi upravo u ovoj životnoj dobi, u kojoj najčešće ona i počinje.

Cilj ovog istraživanja je utvrditi nivo znanja i stavove učenika osnovne i srednje škole, uzrasta od 11 do 18 godina, o načinima dobijanja droga, štetnim efektima na ljudsko zdravlje, kao i posljedicama koje se mogu javiti usljed upotrebe droga.

Metode rada

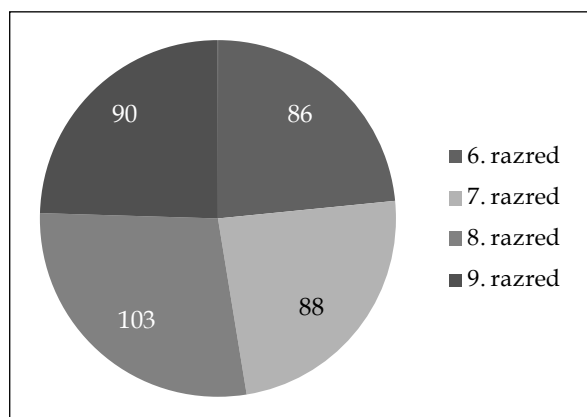
Anterospektivna deskriptivna studija je sprovedena u Osnovnoj školi i Srednjoškolskom centru u Gacku, u periodu septembar-oktobar 2011. godine.

U istraživanju je korišten upitnik od 15 pitanja. Anketirani su učenici viših razreda osnovne škole (VI-IX razreda) i učenici I-IV razreda srednje škole. Budući da se radi o anonimnoj anketi tražili smo saglasnost za sprovođenje istraživanja u školama od njihovih direktora u pismenoj formi, ne od roditelja, nakon što smo ih informisali o cilju i postupcima istraživanja. Podaci su prikazani tabelarno i grafički.

Statistička analiza podataka urađena je pomoću SPSS softverskog statističkog programa. Od statističkih testova korišten je χ^2 - test. Razlika na nivou vjerovatnoće $p < 0,05$ smatrana je statistički značajnom a vjerovatnoća $p < 0,01$ je smatrati visoko statistički značajnom.

Rezultati

U studiji je učestvovalo 367 učenika (80% od ukupnog broja učenika u osnovnoj školi). Od toga, anketirano je 103 (28,06%) učenika šestog razreda, 90 (24,52%) učenika sedmog razreda, 88 (23,97%) učenika osmog razreda i 86

Grafikon 1. Broj učenika pojedinih razreda osnovne škole koji su učestvovali u anketi

(23,43%) učenika devetog razreda.

U srednjoj školi, anketirano je ukupno 370 učenika (85% od ukupnog broja učenika u srednjoj školi), od toga 117 (31,63%) prvog, 66 (17,83%) drugog, 118 (31,89) trećeg i 66 (17,83%) učenika četvrtog razreda. Distribucija ispitanika po razredima prikazana je u grafikonu 1 i 2.

Učenici srednje škole su imali više tačnih odgovora (3281) od učenika osnovne škole (3241).

Učenici su dali najviše tačnih odgovora na pitanje „Od svih droga heroin je najčešća droga s kojom se predoziramo“ (osnovna škola 76,69%, srednja škola 72,47%). Učenici osnovne škole imali su najmanje tačnih odgovora na pitanje „Nijedan narkofil vremenom ne pređe u narkomana“ (38,75%), a učenici srednjih škola na pitanje „Nema čvrstih dokaza da legalizacija „lakih droga“ dovodi do smanjenja njihove zloupotrebe“ (45,23%) (Tabela 1)

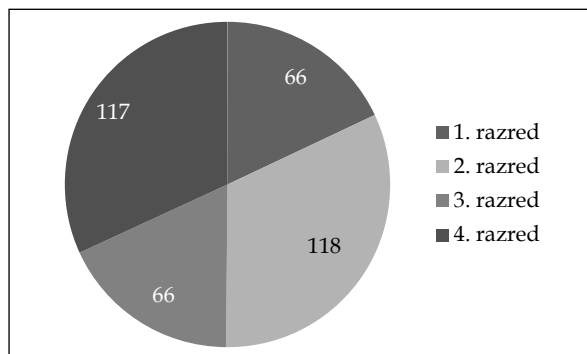
Tabela 1. Učenici osnovne i srednje škole koji su dali tačan odgovor

Pitanje	Osnovna škola (N=369)		Srednja škola (N=367)	
	Broj tačnih odgovora	% tačnih odgovora	Broj tačnih odgovora	% tačnih odgovora
1. Iz jednog kilograma opijuma dobije se sto grama heroina	236	63,96	227	61,85
2. Prohibicija je jedan od načina borbe protiv droga	226	61,25	218	59,40
3. Od svih droga heroin je najčešća droga s kojom se predoziramo	283	76,69	266	72,47
4. Virus hepatitis C ima svaki peti narkoman u krvi	219	59,35	223	60,76
5. Halucinogeni imaju dvostruko dejstvo na ljudski mozak	225	60,98	222	60,49
6. Stanje kroz koje se prolazi pod dejstvom halucinogenih droga naziva se "trip"	187	50,68	206	56,13
7. Zastrašivanje je dobar način da se djeca odvrte od droge	214	57,99	222	60,49
8. Nema čvrstih dokaza da legalizacija "lakih droga" dovodi do smanjenja njihove zloupotrebe	179	48,51	166	45,23
9. Stimulativne droge djeluju potpuno suprotno na mozak od depresora	219	59,35	228	62,12
10. Nijedan narkofil vremenom ne pređe u narkomana	143	38,75	171	46,59
11. Iz sirovog opijuma se izdvaja morfin	229	62,06	198	53,95
12. Pušenje duvana i pijenje alkohola nije drogiranje	221	59,89	202	55,04
13. Dobro upoznati sebe i druge najbolji je put da se spriječi njihovo uzimanje	190	51,49	257	70,02
14. Grupa vršnjaka i škola nikada ne mogu biti podsticajni faktor za uzimanje droga	191	51,76	215	58,58
15. U toku sportskih aktivnosti oslobađa se jedna supstanca u mozgu koja stvara osjećanje zadovoljstva	279	75,76	260	70,84

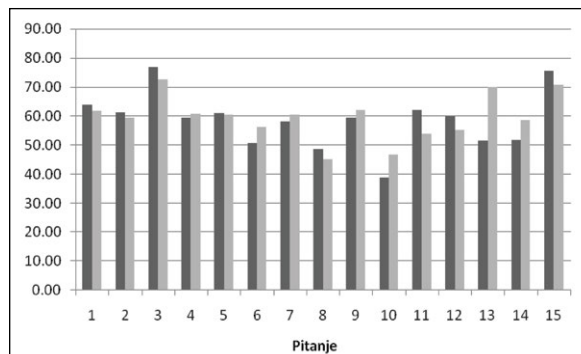
Poređenjem osnovne i srednje škole, nađeno je da su učenici osnovne škole statistički značajno imali više tačnih odgovora na pitanje „Iz sirovog opijuma se izdvaja morfin“ ($p=0,031$), a učenici srednjih škola na pitanje „Dobro upoznati sebe i druge najbolji je put

da se spriječi njihovo uzimanje“ ($p<0,0001$) (Tabela 2).

Najviše tačnih odgovora imali su učenici trećeg razreda (1060), dok su najmanje tačnih odgovora imali učenici četvrtog razreda srednje škole (579) (Grafikon 3).

Grafikon 2. Broj učenika pojedinih razreda srednje škole koji su učestvovali u anketi

Grafikon 3. Odnos broja učenika osnovne i srednje škole koji su dali tačne odgovore

Tabela 2. Znanja i stavovi učenika osnovne i srednje škole o upotrebi droga

Pitanje	Tačan odgovor	Netačan odgovor	χ^2	p
1. Iz jednog kilograma opijuma dobije se sto grama heroina	O.236 S.227	133 140	0,265	p=0,607
2. Prohibicija je jedan od načina borbe protiv droga	O.226 S.218	143 149	0,191	p=0,662
3. Od svih droga heroin je najčešća droga s kojom se predoziramo	O.283 S.266	86 101	0,006	p=0,937
4. Virus hepatitis C ima svaki peti narkoman u krvi	O.219 S.223	150 144	0,100	p=0,752
5. Halucinogeni imaju dvostruko dejstvo na ljudski mozak	O.225 S.222	144 145	0,004	p=0,953
6. Stanje kroz koje se prolazi pod dejstvom halucinogenih droga naziva se "trip"	O.187 S.206	182 161	1,985	p=0,159
7. Zastrušavanje je dobar način da se djeca odvrate od droge	O.214 S.222	155 135	1,159	p=0,282
8. Nema čvrstih dokaza da legalizaciju "lakih droga" dovodi do smanjenja njihove zloupotrebe	O.179 S.166	200 171	0,218	p=0,640
9. Stimulativne droge djeluju potpuno suprotno na mozak od depresora	O.219 S.228	150 149	0,057	P=0,811
10. Nijedan narkofil vremenom ne pređe u narkomana	O.143 S.171	216 196	3,110	p=0,072
11. Iz sirovog opijuma se izdvaja morfin	O.229 S.198	140 169	4,640	p=0,031
12. Pušenje duvana i pijenje alkohola nije drogiranje	O.221 S.202	138 165	2,909	p=0,089
13. Dobro upoznati sebe i druge najbolji je put da se spriječi njihovo uzimanje	O.190 S.257	179 110	25,740	p<0,0001
14. Grupa vršnjaka i škola nikada ne mogu biti podsticajni faktor za uzimanje droga	O.191 S.215	178 152	3,191	p=0,074
15. U toku sportskih aktivnosti oslobađa se jedna supstanca u mozgu koja stvara osjećanje zadovoljstva	O.279 S.260	90 107	1,895	p=1,69

Diskusija

U Italiji je 2009. godine rađeno istraživanje o stavovima 4118 učenika o različitim tipovima supstanci. Ti rezultati pokazuju da 96,5% učenika ubraja heroin u supstance koje izazivaju zavisnost, 95,8% kokain, 91,7% ekstazi, 82,1% marihuana i 79% LSD [1]. Rezultati naše studije pokazuju da većina adolescenata posjeduje određeni kvantum znanja o vrsti droge sa kojom se najčešće može predozirati (76.69% osnovna škola, 72.47% srednja škola) i značaju sportskih aktivnosti u postizanju osjećaja zadovoljstva (75.76% osnovna škola, 70.84% srednja škola), ali u poređenju sa italijanskom studijom, veći procenat učenika smatra da alkohol i pušenje cigareta mogu izazvati zavisnost, što pokazuje da su adolescenti u Republici Srpskoj izloženi izvjesnim kampanjama protiv droge, sprovedenim u medijima, školi ili vlastitom domu. Međutim, manje od 50% učesnika studije je odgovorilo tačno na pitanja "Nijedan narkofil vremenom ne pređe u narkomana", dok više od 40% učenika u obje anketirane grupe ne smatra da "grupa vršnjaka i škola mogu biti podsticajni faktor za uzimanje droga", što ukazuje na potrebu za daljom edukacijom mladih o vrsti zavisnosti, faktorima rizika za nastanak bolesti zavisnosti, rizičnom ponašanju i posljedicama zloupotrebe psihoaktivnih supstanci. Potrebu za ovakvom vrstom edukacije ističu i međunarodna istraživanja. Studija u Finskoj, pokazala je da 8% Finaca, uzrasta od 12-18 godina, proba marihuanu barem jednom u životu. Nešto manji procenat pronašla su istraživanja u Jermeniji (3%) i Kipru (5%), a znatno veći u Češkoj (45%) i Španiji (36%). Od zemalja u okruženju najmanji procenat nalazimo u Rumuniji (4%), dok veći procenat imaju Mađarska (13%), Hrvatska (18%), Slovenija i Bugarska (22%) [3,5]. Jedan izvještaj iz Centra za analizu droga EMCRDDA, pokazuje da u Irskoj 42% šesnaestogodisnjaka proba drogu, što je 3 puta više u odnosu na druge zemlje Evrope. Devet procenata dječaka i šest procenata djevojčica- adolescenata u Švedskoj dolazi u kontakt sa drogama [5].

Bosna i Hercegovina kao država u tranziciji, u današnje vrijeme je suočena s mnogobrojnim problemima. Nezaposlenost i loše opšte stanje u zemlji, mnogima, a posebno mladima ne pruža nikakav pozitivan primjer, niti ikakavu perspektivu u budućnosti, zbog

čega se često poseže za negativnim obrascima ponašanja, poput pušenja, zloupotrebe droga i alkohola ili nasilja [5,6].

Premda nisu rađene relevantne studije u Bosni i Hercegovini, smatra se da visok procenat mladih u našoj zemlji upotrebljava droge, čemu doprinosi kombinacija povećane ponude droga, radoznalost, emotivna nezrelost, emotivne teškoće, poremećeni odnosi u porodici, nedostatak i nesprovođenje zakona. Da bi se suprostavili velikom pritisku droga na tržištu, neophodan je dobar zakon, jedinstvena strategija i razrađen preventivni plan na lokalnom nivou [6-8].

Dostupnost droga povećava se i širi kada se znanje, svijest i angažman javnosti smanji. Sprečavanje zloupotrebe droga se ne sprovodi samo kroz ulaganja društva i vlade. Svaki pojedinačni angažman i iskustvo je osnova za dalji preventivni rad. Osnov u preventivnom radu su pojedinci koji se angažuju i stvaraju mrežu borbe protiv droga [8]. Jedan zavisnik je jedna tragedija, koju je teško razumjeti i postupati s njom.

Studije pokazuju da primarna prevencija narkomanije svakako treba početi u porodici, uz saradnju sa školama, institutima za javno zdravstvo, primarnim zdravstvenim ustanovama i medijima. Značajno smanjenje upotrebe droga dešava se tokom godina kada roditelji razgovaraju sa svojom djecom, i kada su djeca izložena porukama protiv narkomanije u medijima [7,8].

Kontinuirana edukacija mladih o vrstama droga i njihovim negativnim uticajima, edukacija njihovih roditelja i nastavnika o značaju prevencije narkomanije, kroz razgovor sa mladima ili njihovu edukaciju i prepoznavanju znakova upotrebe droga, te screening upotrebe psihoaktivnih supstanci u periodu adolescencije, značajno doprinose borbi protiv narkomanije i trebaju se sprovoditi planirano, sistematično i jedinstveno u cijeloj zemlji [8,9].

Odgovornost škole i njene mogućnosti su dosta velike i nastavnici mogu biti potencijal u borbi protiv narkomanije i alkoholizma. Škole treba da organizuju predavanja i potiču lični angažman roditelja, te da posjeduju akt kojim je regulisano kako će se škola ponašati u slučaju otkrića zloupotrebe. Taj akt treba da bude poznat i učenicima, i roditeljima i školskom osoblju [9,10].

Primarna prevencija takođe uključuje ul-

aganje u poboljšanje uslova života, pogodno radno vrijeme roditelja, bolju dječiju zaštitu, životnu okolinu koja pruža mogućnost za angažovanje u kulturi, sportu, ili slobodnim aktivnostima.

Često se alkohol i droge povezuju sa negativnim društvenim vrijednostima, i to je normalno pri pomisli na svu bol i patnju koju je zloupotreba droge i alkohola nanijela samoj osobi ili njenoj okolini. Zloupotreba alkohola i droga su i najčešći uzroci nasilja (75%-80% krivičnih djela nasilja), koje često ima kobne posljedice [11,12]. Temelj politike borbe protiv narkomanije i alkoholizma predstavlja zakon. Zakonima se određuje shvatanje društva, te ulaganja i program borbe. Zakoni koji regulišu pitanja droga treba da budu jedinstveni i jednako primjenjivi na području cijele države [13,14].

Razlika u odgovoru na pitanje "Dobro upoznati sebe i druge najbolji je put da se spriječi uzimanje droge", bila je statistički značajna između učenika osnovne i srednje škole. Statistička značajnost se može objasniti razlikama razvojne dobi, gdje u srednjoškolskoj dobi nalazimo veću sposobnost primjene apstraktnog razmišljanja, analitičke vještine i vještine donošenja odluke. Prelaz iz konkretnog u apstraktno razmišljanje počinje oko dvanaeste, a potpuno se razvija oko šesnaeste godine, pri čemu adolescent stiče sposobnost da primijeni koncepte i iskustva u različitim situacijama. Međutim, u stresnim situacijama (razvod roditelja, konflikti, zlostavljanje od strane vršnjaka) adolescenti se mogu vratiti na

konkretno razmišljanje i tada postaju podložniji uticaju drugih osoba i rizičnom ponašanju (upotreba droga i alkohola, nasilje, izazivanje moralne i socijalne strukture društva). Isto tako, u osnovnoj školi dijete se identifikuje sa starijim članovima porodice, dok u srednjoj školi uticaj vršnjaka postaje veći i mijenja uticaj porodice [15].

Upravo adolescentima koji se nalaze u fazi konkretnog razmišljanja treba posvetiti najveću pažnju. Edukatori treba da budu svjesni razlika u kognitivnom razvoju adolescenata, što zahtjeva prilagođavanje stila komunikacije konkretnom razmišljanju (govoriti o trenutnim posljedicama) ili apstraktnom razmišljanju (dugoročne posljedice rizičnog ponašanja). [16].

Zaključak

Značajan procenat adolescenata posjeduje znanja o vrsti droga, načinima njihovog uzimanja, faktorima rizika koji doprinose zloupotrebi supstanci i načinima prevencije problema narkomanije. Trideset do pedeset procenata adolescenata nije upoznato sa vrstama zavisnosti, pojmom zavisnosti i opasnostima koje narkomanija donosi, što ukazuje na značaj kontinuirane edukacije mladih o štetnostima upotrebe droge i drugih supstanci.

Uključivanje roditelja ima važnu ulogu u prevenciji narkomanije. Škole pružaju adekvatno okruženje za implementaciju preventivnih programa, čiji bi cilj bio smanjenje faktora rizika i povećanje protektivnih faktora protiv upotrebe psihoaktivnih supstanci.

Literatura

1. Rey JM, Sawyer MG, Raphael B, Patton GC, Lynskey M. Mental health of teenagers who use cannabis. *Brit J Psychiatry* 2002;180:216-221
2. Merikangas KR, McClair VL. Epidemiology of substance use disorders. *Hum Genet* 2012;131(6):779-789.
3. Bachman JG, O'Malley PM, Johnston LD, Schulenberg JE, Wallace JM. Racial/ethnic differences in the relationship between parental education and substance use among U.S. 8th-, 10th-, and 12th-grade students: findings from the Monitoring the Future project. *J Stud Alcohol Drugs* 2011;72(2):279-285.
4. Spacilova L, Klusonova H, Petrelli F, Signorelli C, Visnovsky P, Grappasonni I. Substance use and knowledge among Italian high school students. *Biomed Pap Med Fac Univ Palacky Olomouc Czech Repub.* 2009;153(2):163-168.
5. Blum K, Chen AL, Giordano J, Borsten J, Chen TJ, Hauser M, Simpatico T, Femino J, Braverman ER, Barh D. The addictive brain: all roads lead to dopamine. *J Psychoactive Drugs* 2012;44(2):134-143.
6. Marsch LA, Dallery J. Advances in the psychosocial treatment of addiction: the role of technology in the delivery of evidence-based psychosocial treatment. *Psychiatr Clin North Am* 2012;35(2):481-493.
7. Opler M, Sodhi D, Zaveri D, Madhusoodanan S. Primary psychiatric prevention in chil-

- dren and adolescents. *Ann Clin Psychiatry* 2010;22(4):220-234.
8. Bauman A, Phongsavan P. Epidemiology of substance use in Adolescence: prevalence, trends and policy implications. *Drug Alcohol Depend* 1999;55(3):187-207.
 9. Ruff S, McComb JL, Coker CJ, Sprenkle DH. Behavioral couples therapy for the treatment of substance abuse: a substantive and methodological review of O'Farrell, Fals-Stewart, and colleagues' program of research. *Fam Process* 2010;49(4):439-456.
 10. Velleman RD, Templeton LJ, Copello AG. The role of the family in preventing and intervening with substance use and misuse: a comprehensive review of family interventions, with a focus on young people. *Drug Alcohol Rev* 2005;24(2):93-109.
 11. De Maeyer J, Vanderplasschen W, Broekaert E. Quality of life among opiate-dependent individuals: A review of the literature. *Int J Drug Policy* 2010;21(5):364-380.
 12. French DP, James DH. Reasons for the use of mild analgesics among English students. *Pharm World Sci* 2008;30(1):79-85.
 13. Shafiq M, Shah Z, Saleem A, et al. Perceptions of Pakistani medical students about drugs and alcohol: a questionnaire-based survey. *Subst Abuse Treat Prev Policy* 2006;25:1:31. doi:10.1186/1747-597X-1-31
 14. Chalmers K, Seguire M, Brown J. Health promotion and tobacco control: student nurses' perspectives. *J Nurs Educ* 2003;42(3):106-112.
 15. Weinstein SM, Laux LF, Thornby JI, Lorimor RJ, Hill CS Jr, Thorpe DM, Merrill JM. Medical students' attitudes toward pain and the use of opioid analgesics implications for changing medical school curriculum. *South Med J* 2000;93(5):472-478.
 16. Burrow-Sanchez J, Call ME, Adolphson SL, Hawken LS. School psychologists' perceived competence and training needs for student substance abuse. *J Sch Health* 2009;79(6):269-276.

Knowledge and attitudes of elementary and high school students about the use of drugs

Srđan Kravić¹, Maja Račić², Srebrenka Kusmuk², Milan Gajić³, Bojan N. Joksimović², Ivan Živković²

¹Health Centre „Prof. dr Savo Bumbić“, Gacko, The Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina

²Faculty of Medicine Foča, University of East Sarajevo, The Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina

Introduction. Substance abuse in the adolescent population presents one of the biggest psychosocial problems in today's society. The purpose of this study was to confirm the level of knowledge and attitudes of elementary and high school students aged between 11 and 18 about the drug production, the detrimental effects on human health as well as the consequences that can follow the use of drugs.

Methods. A prospective descriptive study was given at the elementary and high schools in Gacko during the period from September to October 2011. A 15 question survey was used for this study. Students from different grades in the elementary school (6-9 grades) and high school (all grades) were interviewed. The surveys were anonymous.

Results. Three hundred and sixty-seven students participated in this study (80% of the student population) at the elementary school and 370 students at the high school (85% of the student population). The high school students gave more correct answers (3281) than the elementary school students (3241). The participants from the elementary school gave the most correct answers to question 3 (76.69%) and the least correct answers to question 10 (38.75%). The participants from the high school gave the most correct answers to question 3 (72.47%) and the least correct answers to question 8 (45.23%). The students from the high school had more correct answers than the students from the elementary school to 13 of the questions ($p < 0.0001$).

Conclusion. Thirty to fifty percent of adolescences are unaware of the types of addiction, what addiction is, and the dangers that narcotics bring, indicating the importance to continue the education of youth about the dangers of using drugs and other substances. Schools offer an adequate environment for implementing preventative programs with the purpose of reducing risk factors and increasing protective factors against the use of drugs.

Keywords: drug abuse, adolescence, prevention